

5. Raný taoismus

→ Sima Tanova (司馬談, Si-ma Tchan) klasifikace filozofických škol

-- obsažena v Zápisech historika (世紀, Shiji / Š'-t'i)

-- taoismus je retrospektivní termín, poprvé se vyskytuje až v této kronice; v období Válčících států taoismus nepředstavoval kolektivní identitu, zahrnutí určitých autorů/textů pod tento termín je pozdější (hanské)

-- „šest filozofických škol“ (六家 liujia / liou-t'ia): škola yinyangová, konfucianismus, mohismus, legismus, škola jmen, taoismus

→ tradiční obraz taoismu

Konfuciovy Hovory:

Zhangju a Jieni pracovali spolu u pluhu. Mistr Kong [tj. Konfucius], který šel náhodou mimo, řekl Ziluovi, aby se jich otázel, kde lze přebrodit řeku. Zhangju pravil: Kdo je ten muž, jehož vůz řídíš? Zilu pravil: Kong Qiu. Pravil: Cože, Kong Qiu z Lu? Zilu pravil: Ano, ten. Zhangju pravil: Tak ten už bude vědět, kde je brod. Zilu se pak tázal Jienia. [...] Jieni pravil: Všichni pod nebem jsou unášeni týmž proudem. Takový je svět a kdo jej může změnit? A ty bys učinil lépe, kdybys místo abys následoval člověka, jenž prchá před tím a tím mužem, následoval člověka, jenž se straní celé této generace. A pak dále zasýpal osev. [...]

-- taoismus vykládán jako protipól politicky a společensky angažovaných směrů čínského myšlení (zejména konfucianismu)

Anne Cheng:

V tomto myšlení, které se nachází v téže rovině jako věci, má převahu spíše reflexe o vztahu poznání k jednání než reflexe o poznání samotném. Převládají v něm dva velké směry: v jednom je jednání považováno za obzor poznání (s neustálou snahou vyhledávat pouze poznání podložené jednáním), druhý popírá jakoukoli platnost vztahu mezi poznáním a jednáním (tj. jakékoli formy jednání podloženého poznáním a jakékoli formy poznání zaměřeného na jednání). První z nich, který se projevuje v konfuciánské tradici, se zajímá především o faktický přechod mezi poznáním a jednáním, chápaný v čínských pojmech jako vztah mezi latentním a jeho viditelným projevem. Taoizující tradice, která je hlavním představitelem opačného směru, dává přednost tomu, co je zde, neboli hornímu toku viditelného světa. Osa poznání-jednání má proto dvě úbočí: úbočí politického zájmu (ve smyslu uspořádání světa podle lidského vidění); a úbočí uměleckého vidění (ve smyslu účasti člověka na vzniku světa). Není tedy překvapující, že mnohdy nacházíme u jednoho jedince všechny tyto aspekty dohromady: může být docela přirozeně básník-malíř-kaligraf a zároveň působit jako poradce vládce nebo státníka.

→ „Tao“ – základní koncept tradičního obrazu taoismu

Anne Cheng:

Většina myšlenkových proudů z období Válčících států (5.-3. stol. př. n. l.) vychází ze zjištění, že svět je plný svárů a násilí. Takzvaný taoistický proud však od samého počátku míří úplně jinam než ostatní, které hledají různé pozitivní metody nebo cesty (道 dao / tao): konfucíáni doporučují praktikování lidskosti (ren), mohisté usilují o prospěch většiny, legisté nechtějí nic menšího než prosadit stejný zákon pro všechny. Zhuangzi a Laozi však žádnou cestu k nápravě věcí nehledají, prostě jen naslouchají a zachovávají postoj, jemuž říkají postoj nekonání (無爲 wuwei / wu-wej). Čemu že naslouchají? Tiché harmonické hudbě, která se ozývá za hlomozem konfliktů a za kakofonií různých teorií a názorů: hudbě Taa.

Zhuangzi:

Mudrci dávných dob ve svém poznání někdy dospěli až na sám konec. Na jaký konec? Až na samý konec došli ti, kteří se domnívali, že nikdy nebylo žádných věcí, ti došli tak daleko, že dále není možné jít. O stupeň níže byli ti, kteří se domnívali, že věci existují, ale nejsou od sebe rozhraničené. Pod nimi byli ti, kdo se domnívali, že rozhraničení existuje, ale není rozdílu mezi „je to tak“ a „tak to není“. Tam, kde je jasně odděleno, jak co doopravdy je a není, zaniká Tao. [...]

Nuže Tao nikdy nemůže být od ničeho oddělené, zatímco slova nemohou mít trvalou platnost. Kvůli tvrzení „je to tak“ vznikají vymezení. Dovolte, abych řekl, co jsou to vymezení: nalevo a napravo, rozborů a hodnocení, dělení a rozlišování, debaty a polemiky.

Zhuangzi:

Konfucius řekl: „Rybám se daří ve vodě, člověku se daří v Tau. Ti, kterým se daří ve vodě, získávají obživu tak, že si plovou v rybníce. Ti, jimž se daří v Tau, nemusejí nic konat a jejich život jde svým během. A proto lze říci, že ryby se zapomínají ve vodě a člověk se zapomíná v umění následovat Tao.

Laozi 55:

Kdo v sobě uchovává plnost *de*, je podoben novorozenému děcku. Jedovatý hmyz a plaz ho nezasáhne, divoká zvěř ho nenapadne, dravý pták neuchvátí. [...] Myslí (xin) řídit životní energii (*qi*) znamená násilí. Co je příliš silné, počne uvadat a chátrat; a to je proti Tao. Co je proti Tao, předčasně zaniká.

Laozi 22:

Co je neúplné, stane se celistvým, co je křivé, stane se rovným, co je prázdné, stane se plným, co je vetché, stane se novým, čeho je málo, přibývá, čeho je hodně, dojde změtení. Proto světec objímá jediný [princip] a stává se modelem pro celý svět. Neukazuje se, a proto je vidět. Neprosazuje se, a proto je zřetelný. Nevychloubá se, a proto je úspěšný. Není pyšný, a proto vyniká. Právě proto, že [s nikým] nesoupeří, není na světě nikdo, kdo by s ním mohl soupeřit.

Laozi 37:

Tao je věčné a zůstává bez konání (wuwei), a přece není nic, co by nevykonalo. Kdyby je knížata a králové dovedli zachovávat, všechno tvorstvo by se samo od sebe utvářelo. Kdyby však při svém rozvoji se samo zatoužilo přetvářet, zadržel bych je jednoduchostí bezejmenného. Bezejmenná jednoduchost je prosta žádostí a vášní. Co je bez žádostí a vášní, spočívá v klidu. Pak celý svět by se sám od sebe přivedl k míru.

A) Dílo 管子(Guanzi / Kuan-c’): kapitola 内業 (Neive / Nej-je = „Vnitřní cvičení“)

氣 qi / čchi = životní energie

精 jing / t’ing = životní esence

神 shen / šen = duch

Existuje duch (*shen*), který se sám od sebe usazuje v těle [člověka] a nikdo nedokáže pochopit, proč jednou přichází a jindy zase odchází. Když odejde, nutně vzniká chaos, když je přítomen, nutně vzniká řád. Uctivě čisti jeho příbytek a esence (*jing*) se objeví sama od sebe. Přemýšlej o tom s klidnou myslí, spravuj to v tichém usebrání, zachovávej přísné a důstojné vzezření a esence dosáhne stálosti. Když to získáš a neztratíš, uši a oči tě nebudou svádět, mysl se nebude zaobírat jinými zájmy. Pokud je mysl uvnitř správně nastavena, deset tisíc věcí dosahuje své míry.

Soustřed’ *qi* jako bys byl božstvo (*shen*) a deset tisíc věcí se usadí uvnitř. Dokážeš se soustředit? Dokážeš se sjednotit? Dokážeš poznat příznivý a nepříznivý osud bez pomoci věštění pomocí stonků řebříčku a prasklin v kostech? Dokážeš se zastavit? Dokážeš spočinout? Dokážeš to nehledat u druhých, nýbrž najít to sám v sobě? Přemýšlej o tom, přemýšlej o tom, znovu o tom přemýšlej. Pokud o tom přemýšlíš, ale nepronikneš do toho, duchové a božstva (*guishen*) do toho proniknou. Není to však díky moci duchů a božstev, nýbrž díky nejčistší esenci *qi*.

Pokud jde o esenci (*jing*) všech věcí, její nahromadění je tím, co jim dává život. Dole dává zrod pěti druhům obilí, nahoře utváří souhvězdí. Když plyne v prostoru mezi Nebem a Zemí, nazývá se bohy a duchy (*guishen*). Když je shromážděna v lidské hrudi, nazývá se světcem (*shengren*).

Pokud lidské nitro obsahuje dokonalou mysl (*quanxin*), nelze to skrýt. Poznat to lze podle výrazu tváře, pozorovat to lze na základě vzhledu pokožky. [...] Projevy mysli a *qi* jsou jasnější než slunce a měsíc, pronikavější než [zrak] otce a matky. Odměny nestačí k povzbuzení dobra, tresty nestačí k potrestání prohřešků. Když jsou záměry *qi* uměřené, celý svět se podrobí; když jsou záměry mysli ustálené, celý svět je uspořádán.

道 dao / tao

Dao je tím, co naplňuje tělo, avšak lidé nejsou schopni je v sobě udržet; když odejde, nevrátí se, když přichází, nezůstane. [...] S *daem* se to má tak, že nemá stálé místo, ale v dobré mysli (*xin*) se usadí. Když je mysl tichá a *qi* řádně spravovaná, *dao* v ní lze podržet. [...] *Dao* nemá kořeny ani stonky, listy ani květy. A přesto jako *dao* nazýváme to, skrze co se všechny věci rodí a dovršují.

B) 莊子 (Zhuangzi / Čuang-c')

神 shen / šen = duch, božstvo

Ve státě Zheng žil božský šaman (神巫 shen wu / šen wu), řečený Ji Xian, a ten pokaždé poznal, kdo z lidí na zemi má zemřít a kdo bude žít, komu hrozí neštěstí a na koho čeká štěstí, kdo se dožije dlouhého věku a kdo zemře mlád, všechno předurčil na rok, měsíc a den, jakoby byl sám božstvem (shen).

[...] – mistr Lie, mistr Hu a šaman

Po této zkušenosti se šamanem mistr Lie uznal, že on sám ještě ani zdaleka nezačal s opravdovým studiem, a navrátil se domů, tři roky odtamtud nevyšel. Vařil na kamnech místo své ženy, krmil prasata tak, jako by hostil lidi, ničemu ve svém konání nedával přednost před druhým, od broušení a řezání drahých kamenů se vrátil k surové prostotě. Až posléze stál sám jak navršený kopec hlíny, uprostřed všech zmatků zůstáváje svůj a v jednotě se vším setrval do konce.

天 tian / tchien = Nebe

Stalo se, že onemocněl mistr Yu, a mistr Si se za ním vypravil, aby se ho přeptal, jak se mu vede. „Velkolepé! Stvořitel mě vzal do ruky tak, že jsem jako svázaný, sevřel mě v dlani, že vypadám jako hrbatý trpaslík, který má všechny vnitřní orgány vyhřezlé někam nahoru, bradu zapíchnutou do pupku, ramena výš než temeno hlavy, kostrč mi trčí k nebi. Něco se nejspíš zadrhlo v poměru *yin* a *yang*. [...] Mistr Si řekl: „Máte snad něco proti tomu?“ – „Ale vůbec nic. Co bych měl namítat? Půjde-li to tak dál, udělá z mého levého ramene za čas kohouta a já skrze něj budu držet noční hlídku; [...] z mých hýždí udělá časem kola a já s duší koně se sám zapřáhnu do kočáru, rozjede se a už nikdy nebudu potřebovat žádné spřežení. Tak přicházíme ve svůj čas a odcházíme, jak věci plynou. [...] Staří tomu říkali zbavit se pout! Někdo se ovšem osvobodit nedokáže, věci ho příliš svazují. Žádná věc nemůže přemoci Nebe; tak tomu bylo odjakživa, takže proč bych měl něco namítat!“

至人 zhiren / č'-žen = dokonalý člověk; 神人 shenren / šen-žen = božský člověk

Dokonalý člověk má božskou povahu (*zhiren shen yi*). Močály mohou hořet a on se nespálí, velké řeky zamrznou a on nepocítí chladu, hromobití budou štípat skály, vichřice vzduje hladinu moře, jím to nezatřese. Takový člověk jezdí na mracích a na mlhách, sedlá si slunce a měsíc a na nich putuje za břehy čtyř oceánů. Na tomto člověku nezmění nic ani smrt, ani život, o to méně se ho dotknou pravidla prospěchu a škody.

Světce (*shengren*) se opírá o slunce a měsíc, objímá časoprostor a tvoří s ním nerozlučnou jednotu, splývá s jeho chaosem, vidí v ponížených rabech čest a slávu. Ostatní lidé se lopotí a pachtí, světec je hloupý prostáček. Prochází tisíciletími a z jednoty dosahuje své prostoty. Nechávací deset tisíc věcí tak, jak jsou, přivádí je k sobě.

-- „užitečnost neužitečnosti“

Ve státě Song ve vesnici Jingů se daří katalpám, cypřišům a moruším. To, co z nich vyroste na délku paže, ulomí ti z tamních lidí, kteří právě potřebují bidýlko pro svou opičku. To, co naroste do několika objemů, uříznou si ti, kteří potřebují přizdobit střechy svých domů. To, co naroste do sedmi objemů, dají si uříznout urození a zámožní lidé na bočnice rakví. Tak se žádný z těchto stromů nedožije přirozeného počtu svých let. Všechny stejně umírají předčasně (*weizhong qi tiannian*)), v polovině své cesty, pod ranami seker. Tak nebezpečná je užitečnost! Při obřadech osvobození není řeče dost dobrý býček s bílým čelem, vepř s vyvráceným rypákem, člověk stížený hemeroidy. Každý šaman a kněz to ví, proto jsou takoví tvorové považováni za prokleté. Ze stejného důvodu ale považuje božský člověk (*shenren*) taková znetvoření za největší štěstí!“

-- moc beztvarého (v protikladu k celému světu tvarů a věcí)

Mistr Lie se ptal strážce soutěsek Yina: „Dokonalý muž (*zhiren*) putuje pod hladinou, aniž se zalkne, prochází ohněm, aniž se spálí, putuje nad deseti tisíci věcí a nelekne se. Smím se vás zeptat, jak to vše dokáže?“ Strážce Yin pravil: „Je to tím, že stráží čistotu *qi*. Není to ani věcí vědění, ani obratnosti, nadání či odvahy. [...] Věci vznikají tam, kde ještě neexistuje tvar, a dospívají až tam, kde se nic nemění. Tomu, kdo tohle pochopí hluboce a úplně, nebudou věci překážet. Zůstane stát ve sféře bez výstřelků, skryje se v kraji bez krajností, proputuje koncem i počátkem deseti tisíce věcí, sjednotí svou přirozenost (*xing*), živí svou *qi*, sjednocuje svou charismatickou sílu (*de*), aby pochopil, z čeho se rodí věci. Takový je to člověk, jeho nebe střeží svou celost, jeho *qi* je bez kazu. Věci do něj neproniknou. Vypadne-li opilec z vozu, zraní se, ale nezabije. I když má kosti a klouby jako ostatní lidé, přece si neuškodí jako oni, protože jeho duch (*shen*) zůstává celý a nedotčený. Neví, že jel, neví, že vypadl. Smrt a život, leknutí a strach nevstoupily do jeho hrudi a on tak čelí věcem bez vědomí jakéhokoli nebezpečí. Jestliže tedy on dosáhl takové celistvosti toliko alkoholem, co teprve celost dosažená nebem! Světec se skrývá v nebeském, a proto mu nikdo neublíží.

C) 老子(Laozi / Lao-c'), 道德經 (Daodejing / Tao-te-t'ing)

→ dosažení moci vůči vnějšímu světu („zůstat bez úhony“) – jako u Zhuanga

Laozi 55:

Kdo v sobě uchovává plnost *de*, je podoben novorozenému děcku. Jedovatý hmyz a plaz ho nezasáhne, divoká zvěř ho nenapadne, dravý pták neuchvátí.

Laozi 10:

Kdo soustřeďuje svou duševní sílu k tomu, aby objímal jedno, může zůstat nerozpolcen. Kdo soustřeďuje svou životní energii k tomu, aby dosáhl mírnosti a poddajnosti, může zůstat jako novorozené děcko. Kdo opatruje a chrání před poskvrnou hlubinu svého nitra, může zůstat bez úhony.

Laozi 25:

Je věc, která se vytvořila z chaosu, zrodila se dříve než nebesa a země.

Ó jak odlehlá, jak rozsáhlá,
stojí osamoceně a nemění se k lepšímu.
Pohybuje se v kruhu a nepolevuje,
dá se považovat za matku podnebesí.
Neznám její jméno,
z donucení jsem jí označil jako *dao* a
z donucení pro ni vytvořil jméno Veliké.

→ převážně ale praktičtější (politický) rozměr:

Laozi 57:

Řádnými pravidly se spravuje stát,
překvapivými triky se používá vojsko,
neangažovaností je získán celý svět.
Odkud vím, že je to tak? Odtud:
Čím více je na světě zákazů, tím chudší je lid.
Čím více je mezi lidmi ostrých nástrojů, tím je společenský řád chaotičtější.
Čím více má lid znalostí a dovedností, tím více neobvyklých věcí se objevuje.
Čím více jsou zákony a nařízení veřejně známy, tím více je zlodějů a lupičů.
Proto světec říká:
Nedělám nic a lid se sám od sebe proměňuje.
Dávám přednost nehybnosti a lid se sám od sebe napravuje.
Neangažuji se a lid sám od sebe bohatne.
Po ničem netoužím a lid je sám od sebe prostý jako kus dřeva.

Laozi 7:

Světce upozaduje svou osobu, a tím se dostává do popředí, považuje ji za něco vnějšího, a tím se uchovává.
Copak právě díky tomu, že nemá soukromé zájmy, své soukromé zájmy neuskutečňuje?

Laozi 22:

Co je neúplné, stane se celistvým, co je křivé, stane se rovným, co je prázdné, stane se plným, co je vetché, stane se novým, čeho je málo, přibývá, čeho je hodně, dojde změnění. Proto světce objímá jediný [princip] a stává se modelem pro celý svět. Neukazuje se, a proto je vidět. Neprosazuje se, a proto je zřetelný. Nevychloubá se, a proto je úspěšný. Není pyšný, a proto vyniká. Právě proto, že [s nikým] nesoupeří, není na světě nikdo, kdo by s ním mohl soupeřit.

Laozi 78:

Na světě není nic měkčího a poddajnějšího než voda. Nic z toho, co útočí na tvrdé a silné, ji nemůže překonat. Je to proto, že [voda ty věci] nikdy nepodcení. Poddajně přemáhá silné a měkké přemáhá tvrdé. Na celém světě není nikoho, kdo by to nevěděl, a přesto to nikdo nedokáže uplatnit v praxi.

Laozi 37:

Dao je věčné a zůstává bez konání (wuwei), a přece není nic, co by nevykonalo. Kdyby je knížata a králové dovedli zachovávat, všechno tvorstvo by se samo od sebe utvářelo. Kdyby však při svém rozvoji se samo zatoužilo přetvářet, zadržel bych je jednoduchostí bezejmenného. Bezejmenná jednoduchost je prostá žádost a vášní. Co je bez žádostí a vášní, spočívá v klidu. Pak celý svět by se sám od sebe přivedl k míru.

Laozi 80:

Zmenšit státy a omezit počet obyvatel.

Zařídit, aby [lidé] měli zbraně pro jednotky o desíti nebo sta [mužích], ale nepoužívali je.

Zařídit, aby lid přikládal váhu smrti a aby se daleko nestěhoval.

Byť by měl lodě a povozy, neměl proč na ně nasednout,

byť by měl armádu, neměl by proč ji rozmístit.

Zařídit, aby se lid opět vrátil k užívání uzlového písma.

[Lid] bude považovat svoji stravu za chutnou,

svoje oblečení za krásné,

bude spokojen se svým vládcem,

bude nalézat radost ve svých zvycích.

Ze sousedních států na sebe [lidé] dohlédnou, psí štěkot a kohoutí kokrhání bude slyšet z jednoho státu do druhého,

ale jejich lid se až do stáří a smrti nebude stýkat.

→ v jiných textech lze nalézt podobné myšlenky v ještě pragmatičtějším kontextu:

Druhá z tzv. „Čtyř kanonických knih Žlutého císaře“:

„Když světu vládl Da Ting, zůstával klidný, soustředěný, přímý a tichý a především se trvale držel „měkkého modelu“ (*roujie*). Dával přednost druhým, byl uctivý, šetrný, skromný a jednoduchý, vytvářel měkké [věci]. Trvale se držel v pozadí a nikdy nevystupoval do popředí. [...] Řídil se „modelem ženství“ (*nüjie*) a to, co tvořil, bylo měkké. [...] Stál, jakoby si stát netroufal, pohyboval se, jakoby pohybu nebyl schopen, ve válce se tvářil, jakoby si netroufal válčit. [...] Držel se „modelu poddajnosti“ (*ruojie*), a tak se stal pevným. Počkal si, až ti, kteří se drží „mužského modelu“ (*xiongjie*) zeslábnou, a porazil je. [...] Pokud někdo jedná jako Da Ting, vítězství ve válce nepřivodí odplatu a zabrané území nebude muset vrátit. Ve vnějších záležitostech dosáhne vítězství ve válce a ve vnitřních záležitostech dosáhne blahobytu“

Hanfeizi 5:

Pokud jde o *dao*, je počátkem všech věcí a měřítkem toho, co je správné a nesprávné. Proto řádný vládce pečlivě pozoruje ten počátek, aby chápal zdroj všech věcí, a stará se o to měřítko, aby viděl zárodky úspěchu a škody.

Osvícený vládce proto zůstává prázdný a tichý a čeká co bude: nechává jména, aby se sama pojmenovala, záležitosti, aby se samy vyřešily. Díky tomu, že je prázdný, chápe povahu věcí. Díky tomu, že je tichý, chápe správnost jednání.

Ti, kdo přicházejí s návrhy, sami definují navrhovaný úkol. Ti, kdo mají již svěřený úkol, sami zodpovídají za jeho realizaci. Když si definice a realizace odpovídají, vládce nemá proč by do věci zasahoval a pouze nechává věci projevit jejich povahu.

Proto se říká: „Vládce nesmí nikdy projevit, po čem touží.“ Pokud vládce projeví, po čem touží, jeho ministři se mu budou [podle toho] snažit vlichotit. „Vládce nesmí projevit své myšlenky“. Pokud vládce projeví své myšlenky, jeho ministři budou měnit své názory [podle toho].

Proto se říká: „Skryj, co máš rád i co nemáš rád, a tvoji ministři projeví svou pravou barvu. Skryj své předsudky i svou inteligenci a tvoji ministři se budou starat pouze o své vlastní úkoly.“

Hanfeizi 7:

Moc si nepřeje být viděna, je nenápadná a nekoná. Konkrétní úkoly jsou rozděleny na všechny strany, zatímco klíč ke všemu zůstává ve středu. Světec pevně drží klíč, zatímco ze všech stran přicházejí vykonat práci. Prázdný, vyčkává, a ostatní pro něj pracují. [...] Neboť pro každou věc je vhodné něco jiného, každá surovina má své uplatnění. Pakliže vše je na svém místě, vládce nemusí konat: Nechává kohouta hlídat noc a lasičku posílá chytat myši. Pakliže využívá rozmanité schopnosti každého jednotlivce, vládce nemusí sám nic konat. Naopak když se vládce něčím sám zabývá, pak není dílo vykonáno, jak má být.

→ definice taoismu v „klasifikaci šesti filozofických škol“ v Zápisech historika:

Velký komentář ke Knize Proměn praví: „Vše v Podnebesí sdílí společný cíl, avšak uvažuje o něm tisíci různými způsoby. Vše se společně navrácí [k jednomu počátku], avšak cesty se liší.“ Proto platí, že yinyangová škola, konfuciáni, mohisté, škola jmen, legisté a taoisté bez rozdílu usilují o nastolení řádu [ve světě] a pouze kvůli tomu, že ve svých přístupech sledují různé cesty, jsou některé [z těchto přístupů] pronikavější než jiné. [...]

Konfuciáni mají rozsáhlé znalosti, avšak nedostává se jim [schopnosti rozlišit] podstatné. Namáhají se a dosahují mála. Proto je obtížné držet se jejich přístupu v úplnosti. Přesto však nelze nic vytknout způsobu, jakým pořádají rituálně korektní jednání ve vztazích mezi vládcem a poddaným, otcem a synem, a upravují rozdíl mezi mužem a ženou, starším a mladším. [...]

Taoisté dosahují toho, že životní esence (*jingshen*) lidí se koncentruje a sjednocuje. Jednají v harmonii s beztvárným a plně zaopatřují všechny bytosti. Když volí metodu [vládnutí], následují proměny yinu a yangu, vybírají to nejlepší z [metod] konfuciánů a mohistů, extrahují podstatné z [metod] školy jmen a legistů. Mění [metodu] podle střídání ročních období a odpovídají na proměny věcí. V tom, jak stanovují zvyky a provádějí [státní] záležitosti, není nic nepřiměřeného [situaci]. Jejich zásady jsou koncizní a snadno uchopitelné. Prosazují málo a získávají mnoho. [...]

→ dokonalý vládce získává moc i nad božstvy tradičních kultů:

Laozi 60:

Když je svět spravován správnou metodou (*dao*), duchové se neprojevují jako božské síly. Není to však tak, že by neměli svou božskou sílu – svou silou neškodí lidem. Ale ani mudrci/božští vladaři (*shengren*) neškodí duchům. Když se mudrci a duchové navzájem nezraňují, jejich síly (*de*) se spojují a přivádějí [celý svět] zpět k řádu.